

ارتقای پذیرش تأمین مالی اسلامی در پرتو نگرش سهامداران

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۰/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۳/۰۷

سامان قادری*

کاوه قادری**

صلاح‌الدین قادری***

چکیده

هدف مطالعه حاضر بررسی ارتباط بین نگرش سهامداران به پذیرش تأمین مالی اسلامی به عنوان یکی از روش‌های تأمین مالی در بورس اوراق بهادار تهران است. تأمین مالی اسلامی اشاره به تأمین سرمایه و خدمات مالی و ابزارهایی دارد که بر اساس قوانین و ضوابط شریعت اسلامی باشند. امروزه تأمین مالی اسلامی به عنوان یک منبع جدید رشد اقتصادی پدید آمده است، اما در عرصه صنعت و کسب و کار برای تأمین مالی بیشتر از روش‌های دیگر استفاده می‌شود. این پژوهش از نوع کاربردی و همچنین جزء مطالعات همبستگی است. نمونه پژوهش شامل سهامداران بورس اوراق بهادار تهران است که با روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس تعداد ۴۱۰ نفر انتخاب شدند. جهت آزمون فرضیه‌ها از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با کمک نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که نگرش سهامداران نسبت به پذیرش تأمین مالی اسلامی مثبت است، اما اعتقادات دینی سهامداران بر نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی معنادار نبود. همچنین آگاهی و دانش، مزایای هزینه‌ای و حمایت کسب و کار بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی تأثیرگذار بودند.

واژگان کلیدی

تأمین مالی، تأمین مالی اسلامی، نگرش سهامداران به تأمین مالی اسلامی_

طبقه‌بندی JEL: G32, G24, G11

saman_e82@yahoo.com

Tekosh.gh@gmail.com

دانشجوی دکتری حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز و عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد

ghaderi_acc@yahoo.com

* استادیار گروه اقتصاد دانشگاه کردستان

** کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه پیام نور (نویسنده مسئول)

*** اسلامی واحد سندج مرکز بانه

مقدمه

توانایی بنگاه در مشخص ساختن منابع مالی بالقوه برای تهیه سرمایه به منظور سرمایه‌گذاری و تهیه برنامه‌های مالی مناسب از عوامل اصلی رشد و پیشرفت یک کسب‌وکار به شمار می‌آیند (موسویان، ۱۳۸۶، ص ۷۵).

از آنجا که روش‌های تأمین مالی به همراه تصمیمات سرمایه‌گذاری و سیاست‌های تقسیم سود بر ارزش و در نهایت بر ثروت سهامداران مؤثر است، شناسایی الگوها و مدل‌هایی که تصمیم‌گیری شرکت‌ها و مدیران از آن تبعیت می‌کنند، از اهمیت به سزایی برخوردار است (خانی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۲). چرخه تولید و توسعه و پیشرفت شرکت‌های سهامی به وسیله منابع مالی مناسب به حرکت در می‌آید و برای اجرا و تکمیل پروژه‌های صنعتی و اجرایی منابع مالی، لازم است منابع سرمایه مناسب تهیه و تدارک دیده شود و همین امر باعث اهمیت مقوله روش تأمین مالی می‌شود (شیخ و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۲). انتخاب منابع تأمین مالی در شرایط مختلف اقتصادی، زمینه را برای بررسی نگرش مدیریت و سهامداران در انتخاب تأمین مالی مناسب منابع مالی را فراهم آورده است (Modigliani & Miller, 1958, p.264; Wang, Chen & Chia, 2013, p.333; Hovakimian & Tehranian, 2004, p.519).

در این راستا برخی شرایط حاکم بر بازار را در انتخاب منابع تأمین مالی دخیل می‌دانند و برخی دیگر درک مدیریت از شرایط فعلی و نیاز مالی شرکت را تأثیرگذار می‌دانند (Hovakimian & Tehranian, 2004, p.519). یک بنگاه می‌تواند از طریق صاحبان و سهامداران آن (منابع داخلی - سود تقسیم نشده) و یا از طریق منابع خارجی که منابعی غیر از سرمایه سهامداران می‌باشد، تأمین شود. بنگاه‌ها به منظور تأمین سرمایه بیشتر برای ادامه فعالیت و همچنین رشد و شکوفایی خود به طور معمول به سوی بازارهای مالی روانه می‌شوند. این بازارها می‌توانند منابع متعدد مالی را با قیمت‌های مشخص در اختیار کارآفرینان و صاحبان بنگاه‌ها قرار دهند و نیازهای مالی کوتاه‌مدت و بلندمدت آنها را به صورت متنوع مرتفع سازد. نگرش گزاره‌ای ارزش‌گذار، چه مثبت و چه منفی در رابطه با اشیاء، افراد یا رویدادها و بیانگر کیفیت احساسی فرد درباره چیزی هستند. پژوهش‌ها به طور کلی به این نتیجه رسیده‌اند که ارتباط میان نگرش و

رفتار وجود دارد و افراد در تلاش‌اند تا انسجام و ثبات را بین نگرش‌ها و رفتارهای خود را برقرار نمایند. این بدان معناست که افراد می‌خواهند از طریق هماهنگی بین نگرش و رفتار، تصمیمات خود را عقلایی و منسجم نشان دهند (رایینز^۱، ۱۳۹۵، ص ۲۸۴). عواملی نیز وجود دارند که می‌توانند بر نگرش تأثیرگذار باشند. برای نگرش افراد به روش‌های تأمین مالی اسلامی عواملی همچون دانش و آگاهی سهامداران به روش‌های تأمین مالی، اعتقادات دینی، مزایای هزینه این روش‌ها، شرایط کسب‌وکار، هنجارهای ذهنی و... تأثیرگذار می‌باشند. نگرش‌ها تمایلات رفتاری افراد نسبت به رویدادها را تحت تأثیر می‌گذارند. اگر سهامداران نگرش خود را نسبت به تأمین مالی مثبت نشان دهند، می‌توانند باعث پیشرفت و فراگیر شدن آنها شوند، لذا می‌بایست زمینه‌ای را فراهم نمود که در آن افرادی که فکر می‌کنند با ممنوعیت ربا تمام مشکلات مالی و اقتصادی حل خواهد شد، ثابت شود که نیاز مبرمی وجود دارد که گام را فراتر نهند. برای به کارگیری روش‌های تأمین مالی اسلامی عوامل متعددی وجود دارند که یکی از آنها نگرش سهامدارانی است که تأمین مالی و دیگر تصمیمات را در شرکت‌ها مورد تأثیر قرار می‌دهند. شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار با در نظر گرفتن نگرش سهامداران روش‌های تأمین مالی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند (Jaffar & Musa, 2014, p.135). با توجه به اهمیت تأمین مالی اسلامی و توصیه فرامین دینی بر انطباق معاملات بر مسائل فقهی مطالعه دیدگاه و نگرش سهامداران بر پذیرش تأمین مالی می‌تواند ضروری به نظر برسد؛ لذا در این مطالعه به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که سهامداران تا چه اندازه حاضر به پذیرش تأمین مالی منطبق بر فرامین اسلام هستند و نگرش سهامداران نسبت به پذیرش تأمین مالی اسلامی چه تأثیری بر اتخاذ تصمیمات مربوط به تأمین مالی توسط مدیران خواهد گذاشت؟.

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. عوامل مؤثر بر شکل‌گیری نگرش

در شکل‌گیری نگرش عوامل زیادی دخیل هستند ولی پیامدهای نگرش به مراتب بیش از آنهاست. نگرش انسان‌ها در خلاء شکل نمی‌گیرد (سیدجوادین، ۱۳۸۳، ص ۱۲۴).

انسان با ویژگی‌های خاص زاده می‌شود و آن ویژگی‌ها در شکل‌گیری نگرش او دخیل هستند. هر انسانی در دوره‌های مختلف عمر خود، از پیش از تولد تا سنین پیری تحت تأثیر عوامل مختلف، از شخصیت ذاتی و سرشت گرفته تا محیط و زبان باز کردن و موقعیت‌های اجتماعی قرار دارد که همگی در شکل‌گیری نگرش وی سهم هستند. شخصیت: هر نوع شخصیت با مجموعه خاصی از نگرش‌ها همراه است. به طور کلی افرادی با خلق و خوی معین صاحب نگرش‌های خاص منطبق با آن خلق و خو می‌شوند (Maxwell, 2006, p.45).

باورها: سیستم باور آدمی، تصویر ذهنی محیط مرتبط اوست که با روابط علی و معلولی احتمالی تکمیل می‌شود. هنگامی فرد نسبت به انجام رفتاری نگرش مثبت خواهد داشت که بداند (باور داشته باشد) رفتارش با نتایج مثبت قرین است (رضائیان، ۱۳۷۹، ص ۲۰۴).

تجربیات: در موارد بسیاری، نگرش‌ها حاصل تجربه مستقیم فرد با موضوع یا شی نگرش است. این شکل‌گیری ممکن است حاصل مشاهده یک رویداد منفی یا مثبت باشد. در این صورت ممکن است نگرش‌های منفی یا مثبت در انسان شکل گیرد (کریمی، ۱۳۷۷، ص ۳۰).

محیط: محیط می‌تواند با فراهم نمودن عوامل زیر در شکل‌گیری نگرش افراد، تأثیرگذار باشد:

الف. الگو و سرمشق: از عواملی که می‌تواند در نگرش افراد مؤثر باشد، الگوی یادگیری اجتماعی و سرمشق قرار دادن است.

ب. تأمین نیازهای فرد: در جریان فعالیت‌های فرد برای رفع نیاز خود، موانع و مشکلاتی بر سر راه قرار می‌گیرند که نگرش‌های ویژه‌ای را در او به وجود می‌آورند.

تعلق گروهی: نیاز تعلق به گروه یکی از نیازهای مهم انسان است و همبستگی شخص با گروه در ایجاد نگرش‌های او تأثیر حتمی دارد.

تصور از خود: انسان به طور معمول در ارتباط مستقیم با تصویری که از خود دارد عمل می‌کند. هیچ کاری دشوارتر از این نیست که بدون تغییر دادن احساسات درونی، اعمال بیرونی را تغییر داد (کریمی، ۱۳۷۷، ص ۴۲).

ظاهر جسمانی: ظاهر نقش مهمی در ایجاد نگرش دارد. فشاری باور نکردنی روی مردم وجود دارد تا ظاهر خوبی داشته باشند.

ازدواج، خانواده و امنیت شغلی: پس از ازدواج زوجین می‌توانند بر روی نگرش هم تأثیرات عمیقی داشته باشند (Maxwell, 2006, p.53).

۲-۱. تأمین مالی اسلامی

امروزه قریب به یکصد و پنجاه مؤسسه تأمین مالی در بیش از ۴۵ کشور دنیا در حال بسط و گسترش و اجرایی کردن اشکال گوناگون تأمین مالی اسلامی هستند. گردش مالی سال ۱۹۹۷ این صنعت حدود ۷۰ میلیارد دلار تخمین زده شده، در حالی که این گردش مالی در سال ۱۹۸۵، ۵ میلیارد دلار بوده است (نایب‌یزدی، ۱۳۸۶). مطالعات نشان می‌دهد، از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۴ بانکها و مؤسسات مالی اسلامی سالیانه از رشدی حدود ۲۰ درصدی برخوردار بوده‌اند و ارزش کل دارایی آنها از ۳۰۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۵ به حدود ۲۰۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ افزایش یافته است (رضوی، ۱۳۹۴، ص ۱۲).

رشد صنعت تأمین مالی اسلامی در ابتدا با مزاد تراز تجاری کشورهای اسلامی که حاصل از صادرات نفت بود، همراه گشت؛ اما این رشد حتی با وجود کاهش درآمدهای نفتی ادامه یافت و این امر بیانگر آن بود که گسترش تأمین مالی اسلامی علاوه بر درآمدهای نفتی، متکی به عناصر دیگری از قبیل نیل و علاقه به داشتن دستگاه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی پایه‌گذاری شده بر مبنای اصول اسلامی و هویت قدرتمند اسلامی است. علاوه بر آن، وجود اصلاحات ساختاری و گسترده اقتصادی کلان در سیستم‌های مالی، آزادسازی حرکت سرمایه، خصوصی‌سازی و همبستگی با بازارهای مالی جهانی، راه را برای گسترش تأمین مالی اسلامی هموار کرده است (Jaffar & Musa, 2014, p.137). تأمین مالی اسلامی مبتنی بر رویکرد تعاون و

همکاری و منع سهامداران از دریافت ربا است. همچنین تأمین مالی اسلامی نیازمند توجه زیاد سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان به شرایط کسب‌وکار و اطمینان از شرعی بودن آنها است (Chintaman, 2014, p.3). از طریق تعاون و همکاری بسیاری از اهداف مالی و اقتصادی قابل دستیابی خواهد بود، همچنین سرمایه‌گذاران و مؤسسات مالی اسلامی می‌توانند ریسک‌های احتمالی را بین خود تقسیم نمایند، بر این اساس هر نوع ریسک از طریق توقعات غیرانتفاعی و قابل انعطاف کنترل خواهد شد (Al-Suwailem, 2006, p.3). لازم به ذکر است که نظام تأمین مالی اسلامی برگرفته از فلسفه اقتصادی منبعث از قرآن و سنت نبوی است که روش‌های تأمین مالی حلال را تجویز می‌کند. این شیوه مبتنی بر تسهیم سودوزیان و اجتناب از ربا، عدم سرمایه‌گذاری در کسب‌وکار حرام، عدم تولید محصولات غیرشرعی، پرداخت زکات و رعایت موازین شریعت اسلامی است (Darvish, 2015, p.54). ممنوعیت ربا، قمار، و مشارکت در سودوزیان از اصول اولیه سیستم مالی اسلامی است. مدیریت ریسک در نظام مالی اسلامی مبتنی بر تسهیم ریسک و سرمایه‌گذاری در دایه‌های مشهود است (Alshamrani, 2014, p.273). می‌توان ادعا کرد که تأمین مالی اسلامی یکی از مهم‌ترین مباحث مورد استفاده در تجارت در قرون وسطی بود و در اسپانیا، حوزه مدیترانه و بالتیک، تجار مسلمان و متعهد به تأمین مالی اسلامی به واسطه‌های معتبری در عرصه تجارت تبدیل شده بودند و به همین دلیل بود که با گذشت زمان، مفاهیم، تکنیک‌ها و ابزارهای مالی اسلامی مورد تأیید و استفاده تجار و تأمین‌کنندگان سرمایه در اروپا قرار گرفت، ولی عکس آنچه در بالا گفته شد، اصطلاح دستگاه‌های تأمین مالی اسلامی نسبتاً جدید است که در اواسط دهه ۱۹۸۰، به کار گرفته شد. در حقیقت، تا قبل از این، در فعالیت‌های تجاری و بازرگانی تمام ارجاعاتی که به اصول اسلامی داده می‌شد، زیر چتر بانکداری بدون ربا یا بانکداری اسلامی انجام می‌گرفت. بدون شک، ممنوعیت دریافت و پرداخت ربا، به عنوان هسته اصلی این سیستم مطرح است، اما به وسیله اصول دیگر دکتین اسلامی از قبیل تقسیم ریسک، وظایف و حقوق فردی، حقوق مالکیت و احترام به قراردادها، پشتیبانی می‌شود. به طور مشابه دستگاه‌های مالی اسلامی تنها محدود به بانکداری نیست، بلکه تشکیل سرمایه، بازارهای سرمایه و تمامی

انواع واسطه‌های مالی را در بر می‌گیرد. از مفاهیمی که بیش از چند دهه از بروز آن در ادبیات مالی و اقتصادی جهان نمی‌گذرد، بحث نظام مالی اسلامی است. مالیه اسلامی سعی در شناسایی، بررسی و ارائه روش‌هایی دارد که بتواند در عین کارایی لازم توانایی جایگزینی با سایر ابزارهای متداول و مرسوم در نظام امروزی مالی در جهان را داشته باشد. در حال حاضر جمعیت مسلمان در جهان حدود ۱/۶ میلیارد نفر است که با محوریت قرآن و سنت نبوی، ربا را حرام می‌شمارند و رسماً از هر گونه معامله مشمول ربا پرهیز می‌نمایند.

۳-۱. پیشینه پژوهش

هیبتی و احمدی (۱۳۸۸)، در مطالعه‌ای به بررسی تأمین مالی پروژه محور پرداخته و آن را با تأمین مالی سنتی مقایسه نمودند و در نهایت برخی تکنیک‌های مورد استفاده در این زمینه در کشورهای اسلامی را تبیین نمودند. آنها عنوان کردند که در تأمین مالی اسلامی، بانک‌ها باید بتوانند از تکنیک‌های مدیریت ریسک میان منابع و مصارف خود تعادل برقرار کنند. به همین دلیل، این امر موجب می‌شود تا بانکداران اسلامی بیشتر به سمت سرمایه‌گذاری مخاطره‌پذیر، تأمین مالی پروژه محور و تأمین مالی ساخت یافته گرایش یابند.

ندری و کارگر مطلق (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان «امکان‌سنجی استفاده از صکوک در جهت تأمین مالی صادرات»، عنوان کردند که از بین صکوک رایج در بانکداری اسلامی صکوک اجاره، استصناع، مضاربه، مشارکت و مرابحه بیشترین قابلیت بهره‌برداری را دارند. آنها عنوان کردند که با توجه به ناهمگونی بازارهای مالی در عرصه بین‌المللی، بدیهی است که استفاده از این اوراق در این عرصه با پیچیدگی‌های قابل توجهی روبه‌رو بوده و نهادهای تخصصی در فرآیند مربوطه دخالت دارند.

لشکری و بهزادارجمندی (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان «بررسی روش‌های تأمین مالی در سیستم اسلامی با تأکید بر صکوک»، به این نتیجه رسیدند که صکوک می‌تواند ابزاری مناسب جهت مدیریت ریسک و کنترل نقدینگی باشد و چنانچه زیر ساخت‌های لازم از جمله تسهیل در امور رتبه‌بندی و انتشار اوراق، و نیز ایجاد بازار ثانویه مناسب

جهت خرید و فروش اوراق فراهم گردد، می‌تواند شرایط رشد و گسترش نظام مالی و در نتیجه نظام اقتصادی کشور را فراهم آورد.

اسماعیل‌زاده و امیری (۱۳۹۴)، در مطالعه‌ای به بررسی مهم‌ترین ابزارهای تأمین مالی توسط بانک تجارت از دیدگاه مدیران پرداختند. براساس نتایج پژوهش آنها صکوک به عنوان یکی از ابزارهای نوین تأمین مالی می‌تواند نقش بسزایی در تأمین مالی بانک تجارت داشته باشد. همچنین اوراق رهنی، اوراق آتی، اوراق مشتقه، گواهی سپرده و اوراق مشارکت نیز از جمله ابزارهای تأمین مالی بانک تجارت است.

شهریاری (۱۳۹۵)، در مطالعه‌ای از صکوک مشاقتی ترکیبی به عنوان ابزار تأمین مالی اسلامی در شرکت‌های دانش‌بنیان یاد کرده است. وی جنبه‌های مختلف تأمین مالی شرکت‌های دانش‌بنیان را در مدل پیشنهادی خود بدین‌گونه عنوان کرد:

- جنبه سودآوری: ترکیب دارایی‌های بدون ریسک همراه با انتشار صکوک.
- جنبه ریسک: ترکیب صکوک با ابزارهای اختیار و سوآپ.
- جنبه وثیقه: تبدیل ایده‌های دانشی به اوراق و پشتوانه انتشار صکوک.
- جنبه تأمین مالی: ایده‌های ارزش‌گذاری شده به عنوان آورده دانشی.

ادریس و المحمد^۲ (۱۹۹۷)، در مطالعه‌ای به بررسی تمایل مردم به پذیرش بانکداری اسلامی پرداختند. جامعه آماری آنها ۳۰۴ شرکت تجاری در کشور کویت بود. هر چند دین مردم کویت اسلام است، اما تأمین مالی اسلامی و بانکداری اسلامی در این کشور به صورت چندانی مورد پذیرش نبود؛ زیرا بسیاری از مردم با این روش‌ها یا آشنا نبوده یا روش‌های دیگر تأمین مالی و بانکداری برای آنها سودآورتر بوده است.

احمد و هارون^۳ (۲۰۰۲)، در پژوهشی به بررسی نگرش ۳۸۵ شرکت در کشور لیبی در مورد روش‌های تأمین مالی اسلامی پرداختند. نتایج حاکی از آن است که بسیاری از مسلمانان این کشور به دلیل نبودن سازوکار اجرایی این روش‌ها را دنبال نمی‌کنند و دیگران نیز به دلیل غیرمسلمان بودنشان به طور کامل هیچ‌گونه آگاهی در این زمینه ندارند.

گیت و ورسینگتون^۴ (۲۰۰۸)، در پژوهشی که روی ۲۹۶ شرکت اقتصادی لیبی انجام شده، به این نتیجه رسیدند که ۷۲/۳ درصد از استفاده‌کنندگان آمادگی پذیرش تأمین مالی اسلامی را دارند و این آمادگی نتیجه اعتقادات مذهبی این استفاده‌کنندگان بوده است.

عثمان و علی^۵ (۲۰۱۰)، در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که ۵۸ درصد از استفاده‌کنندگان اطلاعات مالی در مالزی نسبت به پذیرش تأمین مالی اسلامی تمایل نشان می‌دهند. آنها تأمین مالی اسلامی گران قیمت را نسبت به تأمین مالی سنتی ترجیح می‌دهند.

عسکری و کریچن^۶ (۲۰۱۴)، در پژوهشی به بررسی این موضوع پرداختند که تأمین مالی اسلامی می‌تواند جایگزینی برای سیستم مالی کنونی در راستای حفظ و رشد حقوق صاحبان سهام باشد. آنها عنوان کردند که نظام مالی اسلامی توسط بانک‌ها بدون بهره و بدون توجه به منافع شخصی خواهد بود.

جعفر و موسی^۷ (۲۰۱۴)، معتقدند که برای به کارگیری روش‌های تأمین مالی اسلامی عوامل متعددی وجود دارند که یکی از آنها نگرش سهامدارانی است که تأمین مالی و دیگر تصمیمات را در شرکت‌ها مورد تأثیر قرار می‌دهند. با توجه به نگرش سهامداران، شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار روش‌های تأمین مالی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند.

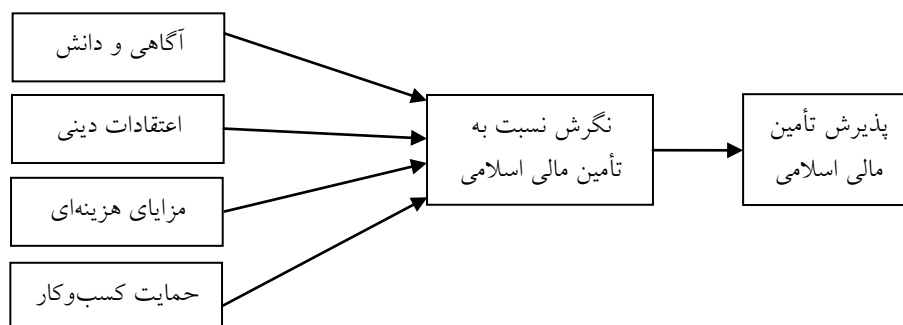
گیمی گلیانو^۸ (۲۰۱۴)، در پژوهشی به بررسی چشم‌اندازهای قانونی و نظارتی مؤسسات تأمین مالی اسلامی در کشور ایتالیا پرداخت. وی با مقایسه قوانین شرعی تأمین مالی اسلامی با نظام مالی ایتالیا عنوان کرد که قوانین حقوقی ایتالیا مانعی جهت تأسیس نهادهای تأمین مالی اسلامی در آن کشور نیست. در واقع نگرشی مثبت نسبت به تأمین مالی اسلامی وجود دارد.

درویش^۹ (۲۰۱۵)، در پژوهشی به بررسی مفهوم تأمین مالی اسلامی عوامل و ابزارهای آن و همچنین به تشریح بیمه اسلامی مکانیزم و چالش‌های آن پرداخت. وی عنوان کرد که قوانین مذهبی بیشترین تأثیر بر استراتژی تأمین مالی و بیمه اسلامی دارد.

بیشتر مطالعات انجام گرفته در زمینه تأمین مالی اسلامی همانند موارد مذکور بر جنبه‌های عملیاتی و روش‌های آن پرداخته‌اند، اما در ارتباط با نگرش سهامداران به تأمین مالی اسلامی در ایران تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است؛ لذا با در نظر گرفتن اهمیت تأثیر نگرش سهامداران بر تأمین مالی اسلامی سعی شده که تأثیر نگرش سهامداران نسبت به پذیرش تأمین مالی اسلامی بر اتخاذ تصمیمات مربوط به تأمین مالی توسط مدیران مورد آزمون قرار گیرد.

۲. مدل مفهومی پژوهش

چارچوب نظری پژوهش، یک الگوی مفهومی است مبنی بر روابط تئوریک میان شماری از عواملی که در مورد مسأله پژوهش با اهمیت تشخیص داده شده‌اند. این چهارچوب شبکه‌ای است منطقه‌ای، توصیفی و پرورده مشتمل بر روابط موجود میان متغیرهایی که در پی اجرای فرآیند مصاحبه، مشاهده و بررسی پیشینه پژوهش شناسایی شده‌اند. پس از شناسایی متغیرهای مناسب، باید شبکه روابط میان متغیرها تدوین شود تا بتوان فرضیه‌های مرتبط با آنها را مطرح نمود. در مدل مفهومی پژوهش از مطالعه ایدا جعفر و موسی (۲۰۱۴) به عنوان مدل پایه استفاده شده است.

نمودار (۱): مدل مفهومی پژوهش

Jaffar & Musa, 2014, p.5

۳. فرضیه‌های پژوهش

الف) فرضیه اصلی:

- بین نگرش سهامداران و پذیرش تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد.

ب) فرضیه‌های فرعی:

- بین آگاهی و دانش و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد.
- بین اعتقادات دینی و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد.
- بین مزایای هزینه‌ای و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد.
- بین حمایت کسب‌وکار و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد.

۴. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات، همبستگی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری شامل کلیه سهامداران شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است که در بازه زمانی پژوهش حاضر، مشغول به فعالیت می‌باشند. با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری و یکسان بودن شانس افراد در جامعه، برای انتخاب از روش نمونه‌گیری آماری به شیوه تصادفی استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها از مطالعات کتابخانه‌ای و از روش میدانی استفاده خواهد شد. جهت گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. پرسشنامه مورد استفاده در این مطالعه از پژوهش جعفر و موسی (۲۰۱۴) اقتباس شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو بخش آمار توصیفی و استنباطی بهره گرفته می‌شود. از آمار توصیفی برای توصیف متغیرهای جمعیت شناختی و از آمار استنباطی به کمک ضریب رگرسیون و مدل معادلات ساختاری جهت تحلیل فرضیه‌های پژوهش استفاده می‌شود.

۵. آمار استنباطی

۵-۱. پایایی (قابلیت اعتماد)

در این پژوهش به منظور تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده می‌شود. این روش برای محاسبه همسانی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را

اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود. هر چه آلفا بیشتر باشد پایایی مقیاس نیز بیشتر خواهد بود.

جدول (۱): نتایج آزمون پایایی گویه‌ها

متغیر	تعداد سوالات	آلفای کرونباخ
آگاهی و دانش	۴	۰/۷۲۱
اعتقادات دینی	۵	۰/۷۱۸
مزایای هزینه‌ای	۴	۰/۷۳۳
حمایت کسب‌وکار	۴	۰/۸۱۰
نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی	۷	۰/۷۵۲
پذیرش تأمین مالی اسلامی	۶	۰/۷۷۴

منبع: محاسبات محقق

با توجه به جدول فوق مقدار آلفای کرونباخ برای هر چهار سازه بیشتر از ۰/۷ بوده و این نشان‌دهنده قابلیت اعتماد یا همان پایایی هست. جهت انجام تجزیه و تحلیل داده‌ها در ابتدا باید نسبت به نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌ها آزمون صورت گیرد. در مفاهیم آماری برای بررسی این موضوع از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف به‌عنوان متداول‌ترین آزمون، استفاده می‌شود. در این پژوهش نیز از این آزمون برای بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌ها استفاده می‌شود. نتایج در جدول زیر بیانگر این است که داده‌ها از توزیع نرمال برخوردارند، زیرا مقادیر سطح معناداری بالاتر از ۰/۵ می‌باشند.

جدول (۲): آزمون نرمال بودن داده‌ها

متغیر	سطح معناداری	متغیر
آگاهی و دانش	۰/۸۱۵	آگاهی و دانش
اعتقادات دینی	۰/۷۴۳	اعتقادات دینی
مزایای هزینه‌ای	۰/۷۹۱	مزایای هزینه‌ای
حمایت کسب‌وکار	۰/۸۲۵	حمایت کسب‌وکار

متغیر	سطح معناداری	متغیر
نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی	۰/۸۱۳	نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی
پذیرش تأمین مالی اسلامی	۰/۷۴۹	پذیرش تأمین مالی اسلامی

منبع: محاسبات محقق

آزمون مناسب بودن داده‌ها^{۱۰} را برای شناسایی ساختار مشخص می‌کند. در واقع این آزمون شاخص کفایت نمونه‌گیری بوده که سهم واریانس را در متغیرها که به صورت نهفته مؤثر در نتیجه باشد، مشخص می‌کند. هرچه مقدار آن به یک نزدیک‌تر باشد، تحلیل عاملی برای داده‌ها سودمند است. اگر نتیجه کمتر از ۰/۵ باشد مناسب نیست. آزمون کرویت بارتلت^{۱۱} فرضیه شناخته شده ماتریس همبستگی را بررسی می‌نماید و اگر مقدار آن کمتر از ۰/۵ باشد نشان می‌دهد که تحلیل عاملی می‌تواند سودمند باشد. نتایج در جدول ذیل نشان‌دهنده این است که داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب می‌باشند.

جدول (۳): شاخص آزمون مناسب بودن داده‌ها و آزمون کرویت بارتلت

مقدار	شاخص آماری	
۰/۷۴۷	شاخص KMO	
۱۵۲۱/۴۵۶	آماره	آزمون کرویت بارتلت
۲۱۰	درجه آزادی	
۰/۰۰۰	سطح معناداری	

منبع: محاسبات محقق

تحلیل عاملی تأییدی در واقع یک مدل آزمون تئوری است که در آن تحلیل خود را با یک فرضیه قبلی آغاز می‌کند. در این بخش روی تحلیل تأییدی که بخشی از الگوهای اندازه‌گیری است تمرکز خواهد شد. این الگو در مورد عامل‌ها و متغیرهای مشاهده شده و دیگر متغیرها (متغیرهای پنهان) بحث می‌کند و در واقع ساختار عاملی فرضیه‌ای است که برای همبستگی‌های مشاهده شده به حساب می‌آید. تحلیل عاملی تأییدی از نظر جبری بسیار پیچیده است و برای هرگونه محاسباتی همیشه از LISREL و یا برنامه‌های معادل آن استفاده می‌شود. تحلیل تأییدی الگوهایی را مقایسه می‌کند که

تحلیل مسیر را صریحاً مورد بحث قرار می‌دهد و از این تکنیک می‌توان اصول آن را فهمید. چنانچه ماتریس باقیمانده کوچک باشد، می‌توان گفت که تحلیل تأییدی فرضیه یا الگو را اثبات کرده است، بر عکس اگر برآزش ضعیف باشد نباید الگو را پذیرفت. به طور خلاصه در تحلیل عاملی تأییدی مدلی ساخته می‌شود که در آن فرض می‌شود داده‌های تجربی بر پایه چند پارامتر توصیف یا محاسبه می‌گردند. در ادامه نتایج تحلیل عاملی تأییدی توسط نمودار نشان داده می‌شوند. در تحلیل عاملی تأییدی ضرایب باید بالاتر از $0/3$ و مقادیر T هم بالاتر از $1/96$ باشند. با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها فقط رابطه اعتقادات دینی بر نگرش نسبت به تأمین مالی شرکت مقدار پایین $1/49$ دارد و بقیه روابط دارای مقادیر بالاتر از 2 می‌باشند. به عبارت دیگر فقط فرضیه تأثیر اعتقادات دینی بر نگرش نسبت به تأمین مالی رد می‌شود و بقیه فرضیه‌ها را نمی‌توان رد کرد و مورد قبول واقع می‌شوند. در جدول ذیل نتایج آزمون فرضیه‌ها به صورت منسجم ارائه شده است:

جدول (۴): آزمون فرضیه‌ها

وضعیت	سطح معناداری	مقدار T	ضریب	فرضیه	
قبول	۰/۰۰۰۰	۸/۱۳	۰/۵۳	نگرش سهامداران بر پذیرش تأمین مالی اسلامی	۱
قبول	۰/۰۰۰۳	۲/۴۲	۰/۳۸	آگاهی و دانش بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی	۲
رد	۰/۲۶۵۸	۱/۴۹	۰/۲۱	اعتقادات دینی بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی	۳
قبول	۰/۰۰۰۰	۴/۷۱	۰/۶۱	مزایای هزینه‌ای بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی	۴
قبول	۰/۰۰۰۰	۶/۲۴	۰/۴۹	حمایت کسب‌وکار بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی	۵

منبع: محاسبات محقق

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بین نگرش سهامداران و پذیرش تأمین مالی اسلامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران ارتباط معناداری وجود دارد. همانطور که نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد ضریب برآوردی رابطه نگرش سهامداران و پذیرش تأمین مالی اسلامی را ارائه می‌دهد و ضریب برآوردی دارای علامت مثبت است و از نظر آماری نیز به علت بالا بودن $t-ststics$ معنی‌دار است. با توجه به معنادار بودن ضریب برآوردی و مثبت بودن آن، فرضیه اصلی اول این پژوهش را نمی‌توان رد کرد و مورد قبول واقع می‌شود. به عبارت دیگر نگرش سهامداران به پذیرش تأمین مالی اسلامی تأثیرگذار است و دارای رابطه معناداری می‌باشند.

بین آگاهی و دانش و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد. براساس مقادیر بدست آمده و به علت بالا بودن $t-ststics$ این رابطه و مثبت بودن ضریب برآوردی، فرضیه فرعی اول این پژوهش را نمی‌توان رد کرد و مورد قبول واقع می‌شود.

بین اعتقادات دینی و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد. براساس یافته‌های پژوهش و به علت پایین بودن $t-ststics$ این رابطه از نظر پایین بودن ضریب برآوردی، فرضیه فرعی سوم این پژوهش را نمی‌توان قبول کرد. به عبارت دیگر اعتقادات دینی بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تأثیرگذار نیست.

بین مزایای هزینه‌ای و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد. براساس یافته‌های پژوهش و به علت بالا بودن $t-ststics$ این رابطه از نظر بالا بودن ضریب برآوردی، فرضیه فرعی سوم این پژوهش را نیز نمی‌توان قبول کرد. همچنین ارتباط معناداری بین حس تعهد به برند و رفتار شهروندی سازمانی یافت نشد.

بین حمایت کسب‌وکار و نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط معناداری وجود دارد. براساس یافته‌های پژوهش و به علت بالا بودن $t-ststics$ این رابطه از نظر بالا بودن ضریب برآوردی، فرضیه فرعی چهارم این پژوهش را نیز می‌توان

قبول کرد. یعنی حمایت کسب‌وکار بر نگرش سهامداران نسبت به تأمین مالی اسلامی تأثیرگذار است.

در این پژوهش فقط ارتباط بین اعتقادات دینی سهامداران نسبت به نگرش آنها به تأمین مالی اسلامی مورد قبول واقع نشد و بقیه فرضیه‌ها تأیید شدند، اما در پژوهش جعفر و همکاران (۲۰۱۴) ارتباط بین اعتقادات دینی و نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی ارتباط مثبت و معناداری است و از این لحاظ با نتایج این پژوهش متفاوت است. همچنین ارتباط بین مزایایی هزینه‌ای و حمایت کسب‌وکار بر نگرش به تأمین مالی اسلامی و نگرش سهامداران بر پذیرش تأمین مالی اسلامی در پژوهش حاضر معنادار است و از این لحاظ با نتایج پژوهش جعفر و همکاران (۲۰۱۴) هم‌خوانی دارد. بنابراین می‌توان با توجه به متفاوت بودن جامعه آماری این دو پژوهش، نتیجه گرفت که نگرش سهامداران بر پذیرش تأمین مالی اسلامی از استحکام خوبی برخوردار است. اما در مورد اعتقادات دینی بر نگرش سهامداران در هاله‌ای از ابهام قرار می‌گیرد با توجه به بررسی‌های نظری و مطالعات کتابخانه‌ای می‌توان متوجه شد که بحث تأمین مالی اسلامی هنوز حوزه‌ای نوپا محسوب می‌شود و پژوهش‌های زیادی به خصوص در ارتباط با نگرش سهامداران نسبت به آن صورت نگرفته است و لذا نیاز به پژوهش‌های کاربردی در این زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌توانند با توجه به نوع شرکت هم از کارکنان خود و هم از سازمان‌های پژوهشی و آکادمیک به صورت مستقل تقاضای پژوهش در حوزه تأمین مالی اسلامی را در دستور کار خود قرار دهند. سیاست‌گذاران مالی و پولی در حوزه کلان نتایج پژوهش‌های تأمین مالی را در راستای اهداف مورد نیاز به کار گیرند. مدیران مالی و ارشد سازمان‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار دانش و آگاهی نظری و عملی خود را در حوزه تأمین مالی اسلامی و کاربرد روش‌های آن تقویت نمایند تا در صورت امکان و صلاح دید از آنها استفاده نمایند.

با توجه به مثبت ارزیابی کردن نگرش سهامداران، سازمان بورس اوراق بهادار تمهیداتی را برای استفاده از روش‌های آن برای استفاده بیشتر سهامداران تدارک ببیند.

همچنین جهت انجام پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران دیگر این موضوع را در سایر بازارهای مالی فعال و در زمان‌های مختلف انجام دهند تا نتایج معتبرتری بدست آید. همچنین نگرش نسبت به تأمین مالی اسلامی در مدیران ارشد و مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار نیز مورد بررسی و پژوهش واقع گردد. همچنین می‌توان روش‌های تأمین مالی اسلامی را از نظر سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار نیز مورد بررسی قرار داد.

از محدودیت‌های مورد توجه در این پژوهش می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

- عدم همکاری سهامداران در پاسخ به سوالات پرسشنامه.

- گستردگی جغرافیایی.

- زمانی سهامداران.

یادداشت‌ها

1. Robbins
2. Edris & Al-Mohammad
3. Ahmad & Haron
4. Gait & Worthington
5. Osman & Ali
6. Askari & Krichen
7. Jaffar & Musa
8. Gimigliano
9. Darwish
10. KMO
11. Keroyt Bartlett

کتابنامه

اسماعیل‌زاده، علی و حمیده امیری (۱۳۹۴)، «بررسی ابزارهای نوین تأمین مالی و راهکارهای اجرایی نمودن آن در بانک تجارت»، *علوم اقتصادی*، شماره ۳۱، صص ۵۷-۷۶.

خانی، عبدالله، حمیده افشاری و میرهادی حسینی‌کندجلی (۱۳۹۲)، «بررسی تصمیمات تأمین مالی، زمان‌بندی بازار و سرمایه‌گذاری واقعی در بورس اوراق بهادار تهران»، *مدیریت دارایی و تأمین مالی*، شماره ۱، صص ۱۰۹-۱۲۲.

- رابینز، استیفن (۱۳۹۵)، *مبانی رفتار سازمانی*، مترجم: علی پارساییان و محمد اعرابی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی، چاپ ۴۲.
- رضاییان، علی (۱۳۷۹)، *مدیریت رفتار سازمانی*، تهران: سمت.
- رضوی، مهدی (۱۳۹۴)، «گزارشی از تجربه جهانی بانکداری اسلامی؛ روش‌های تأمین مالی، ابزارها، خدمات و محصولات»، تهران: بیست و ششمین همایش بانکداری اسلامی، مؤسسه عالی آموزش بانکداری ایران بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- سیدجوادپین، سیدرضا (۱۳۸۳)، *مدیریت رفتار سازمانی*، تهران: نگاه دانش.
- شهریاری، مجید (۱۳۹۵)، «صکوک مشارکت ترکیبی؛ ابزار اسلامی تأمین مالی طرح‌های دانش‌بنیان»، *تحقیقات مالی اسلامی*، شماره ۱۰، صص ۱۳۳-۱۵۴.
- شیخ، محمدجواد، جلال دهقانی و محمدابراهیم راعی‌غزآبادی (۱۳۹۲)، «تأثیر نرخ تورم بر تأمین مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران (از طریق بدهی‌های بانکی و انتشار سهام)»، *مدیریت دارایی و تأمین مالی*، شماره ۲، صص ۵۱-۶۸.
- کریمی، یوسف (۱۳۷۷)، *نگرش و تغییر نگرش*، تهران: ارسباران، چاپ ۴.
- لشکری، محمد و مریم بهزادارجمندی (۱۳۹۱)، «بررسی روش‌های تأمین مالی در سیستم اقتصادی با تأکید بر صکوک»، *اقتصاد و بانکداری اسلامی*، شماره ۱، صص ۳۳-۷۶.
- موسویان، سیدعباس (۱۳۸۶)، *ابزارهای مالی اسلامی (صکوک)*، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- نایب‌یزدی، آرش (۱۳۸۶)، «تأمین مالی اسلامی، چالش‌ها و چشم‌اندازهای آن»، *دنیای اقتصاد*، شماره ۱۳۷۶.
- ندری، کامران و احمد کارگر مطلق (۱۳۸۹)، «امکان‌سنجی استفاده از صکوک در جهت تأمین مالی صادرات»، *اقتصاد اسلامی*، شماره ۳۷، صص ۸۹-۱۲۰.
- هیبتی، فرشاد و موسی احمدی (۱۳۸۸)، «بررسی تکنیک‌های تأمین مالی پروژه محور در تأمین مالی اسلامی»، *پژوهشنامه اقتصادی*، شماره ۳۴، صص ۹۱-۱۱۲.
- Ahmad, N., & Haron, S. (2002). Perceptions of Malaysian Corporate Customers Towards Islamic Banking Products and Services. *International Journal of Islamic Financial Services*, 3(4), 13-29.
- Al-Suwailem, S. (2006). *Hedging in Islamic Finance*. Islamic Development Bank, Islamic Research and Training Institute.
- Alshamrani, A. (2014). 'A critical Evaluation of the Regulatory Framework for the Application of Islamic Financial Derivatives in the Kingdom of Saudi Arabia'. *Journal of Islamic Banking and Finance*. 2 (1): 269-303.

- Askari, H., & Krichene, N. (2014). Islamic Finance: An Alternative Financial System for Stability, Equity, and Growth.
- Chintaman, S. A. (2014). A Comparative Study of CSR Practices of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC Region. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 2(1), 1-21.
- Darvish, S. (2015). 'Strategies to shape the Future of Islamic Financial Risk Management and Takaful Insurance'. *Journal of Islamic Banking and Finance*. 3 (1): 50-61.
- Edris, T. A. (1997). Services Considered Important to Business Customers and Determinants of Bank Selection in Kuwait: a Segmentation Analysis. *International Journal of Bank Marketing*, 15(4), 126-133.
- Gimigliano, G. (2014). Regulatory and Legislative Landscape for Islamic Financial Institutions: the Case of Italy. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 2(2), 43-66.
- Gait, A., & Worthington, A. C. (2009). Libyan Business Firm Attitudes Towards Islamic Methods of Finance.
- Hovakimian, A., Hovakimian, G., & Tehranian, H. (2004). Determinants of Target Capital Structure: The Case of Dual Debt and Equity Issues. *Journal of Financial Economics*, 71(3), 517-540.
- Jaffar, M. A., & Musa, R. (2014). Determinants of Attitude Towards Islamic Financing Among Halal-Certified Micro and SMEs: A Preliminary Investigation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 130, 135-144.
- Maxwell, J. (2006). *Principles of Attitude: What Every Leader Needs to Know*. Movahed, S. Tehran. Paykan Press.
- Modigliani, F., & Miller, M. H. (1958). The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment. *The American Economic Review*, 48(3), 261-297.
- Osman, M. R., & Ali, H. (2008). Exploring Muslim Entrepreneurs' Knowledge and Usage of Islamic Financing. In *Seminar Keusahawanan Islam II Peringkat Kebangsaan, Universiti Malaya* (Vol. 15).
- Wang, C. Y., Chen, Y. F., & Yu, C. W. (2013). Managerial Optimism and Post-Financing Stock Performance in Taiwan: A Comparison of Debt and Equity Financing. *Economics Letters*, 119(3), 332-335.

